

Karjääriteenuste roll ennastjuhtiva inimese kujunemisel

Sihtasutus Archimedes, Eesti Töötukassa, SA Innove ja Eesti Karjäärinõustajate Ühing korraldasid 8.-9. jaanu ar 2020 karjääriteenuste võrgustikukonverentsi "Julge hüpe tundmatusse?", et jagada kogemusi Eestist ja välismaalt ning koostöös leida vastuseid keskele küsimusele - kuidas muutunud olukorras parimal moel õpilast toetada ning valmistada teda ette elukestvaks õppeks ja astumiseks tööturule. Esimesel päeval, õpiti rahvusvahelistelt ekspertidelt ja arutleti meie strateegiliste valikute üle Eestis. Teisel päeval keskenduti praktikatele. Lisaks Eesti praktikutele olid oma kogemusi jagamas eksperdid OECDst, Austriast, Maltalt, Soomest ja Slovakiast.¹ Kokku osales konverentsil 130 valdkonna praktikut ja poliitika kujundajat, millele lisandus ligi 450 veebulekande jälgijat.

Konverentsi raames oli osalejatel võimalus aktiivselt kaasa rääkida karjääriteenuste tulevikuplaanide kujundamisel ning luua seoseid oma igapäevatöõga karjääriteenuste osutamisel. Konverentsi korraldajate eesmärk oli toetada sisulist arutelu karjääriteenuste hetkeseisu osas Eestis, millised on osapoolte vajadused ning roll õpilase toetamisel. Fookuses oli karjääriteenuste roll Eesti 2035 haridus- ja noorsootöõ strateegiate elluviimisel. Käesolev dokument annab ülevaate põhilistest sõnumitest ja soovitudest.

Mis on karjääriteenused?

Rahvusvaheliselt nimetatakse karjääriteenusteks teenuseid, mis aitavad igas vanuses inimesi kujundada oma karjääri ning teha haridus- ja tööalased valikud. See aitab inimestel mõtestada oma sihte, huvisid, kvalifikatsiooni, oskusi ja andeid ning ja seostada teadmisi iseendast oma tulevikuplaanide ja võimalustega. Karjääriteenused hõlmavad mitmeid seotud tegevusi, sealhulgas karjäärilase informatsiooni vahendamist, individuaalset nõustamist, oskuste analüüsi, töömaailmaga tutvumiste ning karjääriotsuste tegemist jt karjääriskujundamise oskuste arendamist.²

Eesti karjääriteenustel on pikk ajalugu ja eesmärk on olla inimestele abiks karjääri kujundamisega seotud otsuste langetamisel. Viimased paarkümmend aastat tugineb süsteem kolmele sambale, sh

- karjääriõpe, mis on integreeritud õppekavadesse kõigil haridustasemetel, keskendub õppi ja karjääri kujundamise pädevustele arendades teadlikkust iseendast ja oma võimalustest, omandades teadmisi töömaailmast, elukutsetest ja õppimisvõimalustest;
- karjäärinõustamine aitab teha tööeluga seotud otsuseid ja planeerida karjääri ning see hõlmab nii õppimise, töökoha kui ka erialavalikuga seotud teemasid;
- karjääriinfo vahendamine, mille eesmärk on toetada teadlike haridus- ja tööalaste valikute tegemisel, mis hõlmab hariduse, tööturu ja elukutsetega seotud teemasid ning nende omavahelisi seoseid.

Teenuste korraldamisel on läbi aegade olnud kasutusel erinevaid lahendusi. 2019. aasta algusest käivitunud karjääriteenuste reform jaotas ümber vastutuselad karjääriõppe, -info ja -nõustamise korraldamisel. Seega, Eesti Töötukassa pakub karjäärinõustamist ja karjääriinfot igas vanuses inimestele. Üldharidus-, kutsekoolide ja kõrgharidusasutuste roll on tagada elukestva õppe kättesaadavus oma õppijatele ning toetada nende jõudmist õppekavades seatud õpitulemusteni. Sihtasutus Innove toetab haridusasutusi riiklike õppekavade rakendamisel ja jätkab varem karjääriteenuseid osutanud maakondlikes

¹ Konverentsi kodulehekül: <http://haridus.archimedes.ee/karjaariteenuste-vorgustikukonverents>

² *Investing in career guidance* (2020): <https://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/2227>

Rajaleidja keskuste vaid õppenõustamisteenuste osutamisega hariduslike erivajadustega õpilaste toetuseks. Riikliku Euroguidance keskusena jätkas SA Archimedes, kes keskendub rahvusvahelistumisele ning karjäärispetsialistide ja valdkonna ekspertide kompetentside arendamisele rahvusvahelisel tasandil.

Vajadus efektiivsete karjääriteenuste järele on suurem kui kunagi varem

Rahvusvahelised uuringud kinnitavad, et tõhusad karjääriteenused aitavad inimestel oma võimeid teostada, positiivne mõju on majandusele ja õiglasema ühiskonna kujunemisele. Keskendudes inimese potentsiaalile, toetavad teenused loovust, innovatsiooni ja konkurentsivõimet terves ühiskonnas. Kuivõrd inimesed jäävad haridussüsteemi kauemaks, siis erinevatel ülemineku etappidel tuleb teha karjäärivalikuid, Samal ajal tööturg on üha dünaamilisem - nõudlus erinevate uute oskuste järele aina kasvab ning õppimisvõimaluste mitmekesistumine ja killustatus muudavad otsustamise raskemaks. Kiirelt muutuv töömaailm eeldab oskusi, mis aitavad arengutega kohaneda.

On teada, et noorte teadlikkus oma potentsiaalset ja vajadustest on sageli vähene, juurdepääs erapooletule teabele õppimisvõimaluste ja tööturu kohta piiratud, mis omakorda vähendab õpimotivatsiooni. Lisaks, noorte unistused tulevastest karjäärist mõjutavad seda, milline on nende karjääritee täiskasvanueas. Uuringud näitavad, et nende soovid on sageli piiratud valikute ringist, vähese ettekujutusega tegelikust töömaailmast ning noorte karjääriotsuste mõjuteguriks on ka sotsiaalne taust.

Eestis viidi viimati läbi põhjalik karjääriteenuste süsteemi uuring aastal 2011³. Uuringu eesmärgiks oli mõõta elanikkonna teadlikkust karjääriteenustest ja karjääriplaneerimise oskusi, analüüsida karjääriteenuste kättesaadavust ja hinnata koostööd erinevate huvipoolte vahel karjääriteenuste osutamisel. Uuringu tulemused kinnitasid, et vajadus karjääriteenuste järele oli suur – 61% tööealisest elanikkonnast (ehk ligikaudu 550 tuhat inimest vanuses 15–64 eluaastat) kavandas lähiajal oma elus töö või õpingutega seotud muutusi ning 90% neist vajas valikute tegemisel täiendavat informatsiooni või nõu. Samas, OECD rahvusvahelise õpioskuste uuringu PISA 2018 Eesti tulemuste⁴ kokkuvõttena saame kindlalt öelda, et võrreldes 2015. aasta PISA uuringuga on tõusnud õpilaste osakaal, kes ei oska vastata oma võimaliku tulevikuameti kohta (15%-lt 21%-le). Läbimõeldud valikute ja otsuste kindlustamiseks on vaja pöörata rohkem tähelepanu karjääriplaneerimisele ja noore nõustamisele. See tõstatab küsimuse karjääriõpetuse/karjääriteenuste tõhususe kohta koolides.

Teema 1: Terviklik karjääriteenuste süsteem ja koostöö

Karjääriteenuste valdkond on väga kompleksne, mis hõlmab väga erinevate vajadustega inimesi kõigis vanuserühmades ja eeldab nende terviklikuks käsitlemiseks väga paljude osapoolte koostööd. Täna Eestis karjääriteenuste süsteemis on vastutav roll Eesti Töötukassal ning Haridus- ja Teadusministeeriumil (sh SA Innove). Loodud on laiemat ringi osapooli kaasav Eesti karjääriteenuste koostöökogu, mille põhiliseks väljakutseks on Töötukassa poolt pakutavate karjääriteenuste ja karjääriõppe kooskõlastatud arendamine ning kättesaadavus üle Eesti. Samas, koostöö piirkondades, erinevate asutuste ja praktikute vahel on ebaühtlane ja sõltub üksikisikutest. Tervikliku süsteemi toimimiseks on vajalik kõigil selge teadmine, kes ja mida teeb ning kuidas on jagatud vastutus.

³ [Karjääriteenuste süsteemi uuring \(TÜ RAKE 2011\)](#)

⁴ [PISA 2018 Eesti tulemused \(Innove 2019\)](#)

Soovitused:

- Panustada võrgustike arengusse ja luua koostöövõimalusi, sh koolis, haridus- ja tööhõive sektorite, haridustasandite vahel, poliitikakujundajate ja praktikute dialoog, seosed noorsootööga, maakondliku tasandi koordineerimine.
- Eesmärgiga tagada individuaalselt parim tugi igale õppurile igal haridustasemel, korrastada nii riigis tervikuna kui koolis erinevate osapoolte rollid.
- Keskenduda õppurit jõustavatele ning enesejuhtimist kujundavate karjääriteenuste arendamisele ja vältida õpetaja- või nõustajakeskseid lähenemisviise.
- Korraldada noortele köitev kampaania karjääri kujundamise pädevuste ja karjääriteenuste tutvustamiseks.
- Teadvustada mitteformaalse ning laiendada kutseõppe võimalusi ja toetada objektiivse info jagamist.
- Pakkuda lastevanematele tuge karjäärpädevuste arendamiseks ja toetada neid oma lastele eeskujuks olemisel.

Teema 2: Karjääri kujundamise pädevuste arendamine haridussüsteemis

Karjääriõpe on õppekavasse integreeritud kõigil haridustasemetel, sh karjääriõpetuse valikaine ja läbiv teema „Elukestev õpe ja karjääriplaneerimine“ üldhariduskoolis, kõigile kutsekooli õpilastele kohustuslik üldoskuste moodul kohustusliku mooduli „Karjääriplaneerimine ja ettevõtluse alused“ ning värskest seadustatud kutsevaliku õppekava kutsekoolides. Lisaks on riiklike kõrgkoolide tudengitele olemas professionaalne tugi. Uue haridusstrateegia vaates on karjääriteenuste, sh karjääriõppe roll ennastjuhtiva inimese kujunemisel väärtustatud.

Samas, näitab EHIS, et vaid ligi kolmandikus üldhariduskoolides on karjääriõpetus valikainena ja õpetajatel ei ole nii palju jõudu, et kujundada üldpädevusi. Momendil on karjäärivaldkond koolides ebaühtlane, tihtipeale kellelegi lisaülesandeks ja ei ole eraldi adresseeritud teema. Töötukassa karjääriteenustel on esimesel reformiaastal osalenud 59 000 noort (unikaalseid kliente ei eristata). Põhiliselt keskenduti 3. ja 4. kooliastme õpilastele (sihtrühma suurus ca 63 500) ning NEET noortele. Noorte hinnangul on karjäärinõustamine küll hästi korraldatud, aga lühiajaline ja sellest ei piisa. Vinter-Nemvalts möönis, et karjääriõpe on koolides ebaühtlane ja seda tuleks ühtlustada õppekava või õppekorralduse meetmete kaudu.

Soovitused:

- Alustada õpilaste tööturule ja elukestvaks õpeks ettevalmistusega varakult, esimesest kooliastmest. Oluline on varakult omandada pädevused, mis aitavad inimestel oma vajadusi ning haridus- ja kutsealast infot mõista ning oma karjääri teadlikult kavandada.
- Tuua integreeritud õpe keskmesse ning väärtustada ja toetada klassi- ja rühmajuhataja rolli teenäitajana.
- Keskenduda noortele selliselt, et nad enne põhikooli lõpetamist tunneks ennast, mõistaks oma alternatiive ja oskaks vastavalt otsuseid langetada, sh jagada objektiivset teavet õppimisvõimalustest kutsehariduses.
- Karjääriteenuste süsteemi terviklikkuse tagamiseks ning "silotornide" lõhkumiseks toetada karjäärisüsteem loomist koolides, sh kaasates professionaalse karjäärispetsialisti, karjäärikoordinaator.
- Ühtlustada karjääriõpet koolides õppekava või õppekorralduse meetmete kaudu.

Teema 3: Järjepidev karjäärispetsialistide⁵ ja haridustöötajate väljaõpe

Karjääri kujundamise oskuste arendamisel ja karjäärivalikute toetamisel on oluline asjatundliku ja erapooletu karjäärispetsialisti töö. Professionaalne ettevalmistus mitmekülgsete karjääriteemade ja erinevate vajadustega noorte ja täiskasvanutega on teenuste kvaliteedi oluline alustala. Karjäärispetsialisti kvalifikatsioon on vastavas kutsestandardis määratletud ja kutseandmine Eesti Karjäärinõustajate Ühingu eestvedamisel toimib. Samas karjäärispetsialistide ja haridustöötajate väljaõpe toetub pigem projektipõhiste koolitustele ja süsteemne väljaõppe süsteem puudub. Praktika jm kogemuse vahetamine vajab tähelepanu ning aegunud materjalid koolides vajavad kriitiliselt uuendamist.

Soovitused:

- Luua stabiilne, püsiv, regulaarne väljaõppesüsteem karjääriteemade osas karjäärispetsialistidele ja õpetajatele, sh aineõpetajatele üldpädevuste kujundamise, klassijuhataja/kursuse juhendajale suunatud koolitused.
- Panustada koolijuhtide teadlikkuse tõusu karjääriteenuste vajalikkusest ja toetada neid süsteemsete lahenduste loomisel koolis.
- Süstematiseerida ja ajakohastada koolide õppematerjalid, sh III ja IV kooliastmes ja erivajadustega õpilastele.
- Luua ühine veebiplatvorm karjäärispetsialistidele ja õpetajatele metoodikate / praktikate vahetamiseks ja võrgustikutööks.

Teema 4: Töömaailma võimaluste tundma õppimine ja tööandjate roll karjääri kujundamise pädevuste arendamisel

Selleks, et noor saaks teha teadlikke karjäärivalikuid ja paremini orienteeruda muutuv töömaailmas on oluline varakult eri moel tutvuda erinevate erialade, ametite ja töökohtadega. Sealjuures on väärtuslik ettekujutuse saamine otse erinevate elualade esindajatelt, vahetu tutvumine töökeskkondadega ja erinevate ametitega. Tööandjatel on oluline roll, et toetada noori ettekujutuse loomisel reaalsest tööelust, avardada nende teadmisi karjäärivalikute võimalustest ning pakkuda praktilisi kogemusi oskuste omandamiseks. Karjäärispetsialisti ja õpetaja roll on aidata noorel kogetud mõtestada ja seostada enda õpingute ja tööalase karjääriga.

Soovitused:

- Väga oluline on õppurite kokkupuude reaalse töömaailmaga, mis peaks olema süsteemne ning läbimõeldud. Töömaailmaga tutvumise ja kogemuste saamise võimalused/süsteem õpilastele, õpetajatele ja karjäärispetsialistidele
- Omamaks adekvaatset teadmist ja hinnangut sellest, mis tööturul toimub, on vajalik õpingute ajal kokkupuude erinevate tööandjate ja töökohtadega.
- Kaasata tööandjad karjääriteenuste süsteemi, sh töömaailma võimaluste tutvustamine ja töövarjunädalate korraldamine.

⁵ Karjäärispetsialist on inimestele abiks karjääri kujundamisega seotud otsuste langetamisel. Ta toetab inimesi kutse, töö, koolituse ja haridustee valimisel elukäigu jooksul. Karjäärispetsialistid töötavad nõustamiskeskustes, haridusasutustes jt organisatsioonides nii avalikus, era- kui kolmandas sektoris. Nende kliendid võivad olla erinevas vanuses inimesed, sh õpilased, üliõpilased, töötavad täiskasvanud, töötud, samuti ka lapsevanemad, pedagoogid, tööandjad. ([Kutseregister: Karjäärispetsialist tase 7](#))